

Türkiye Bilişim Vakfı (TBV)

Basın Bilişim Okulu (BBO) Semineri

2003 Ekim 7

Bilişimde Özenli Türkçe

Emeritüs Prof. Tuncer Ören

Ottawa Üniversitesi, Ottawa, Kanada

<http://www.site.uottawa.ca/~oren>

Bu sunu aşağıdaki yazı temel alınarak hazırlanmıştır:

Ören, T. 2003. Bilişimde Özenli Türkçenin Önemi.

- Türkiye Bilişim Ansiklopedisi (2004)

- Bilgisayar Mühendisliği Dergisi (2003)

Sunuya (15 Ekimden sonra) řu adresten eriřilebilir:

<http://www.site.uottawa.ca/~oren/pres/2003-10-07-BOTO>

Veya bir kopyası řu adresten istenebilir:

oren@site.uottawa.ca

İki örnek:

“E-mailime **attach** ettiğim **file**’ı iki kez **click**leyerek **download** et; programı **kompüterinde koştur**; istersen Ahmet’e de **forward**layıver.

Software’i **printer**de yazdırdım; **scanner**den geçirdikten sonra OCR’la ASCII’ye **convert** ettirdim.

Bazı sorular:

- Dilimiz hangi nedenlerden böyle oldu?
- Türkçenin bu tür kullanımını, dilimizi, kültürümüzü ve toplumumuzu nerelere götürür?
- Türkçemizin bu duruma getirilmesine **katkıda bulunanlar** (ya da **göz yumanlar**) arasında olmayı gerçekten **istiyor muyuz?**
- Neler yapabiliriz?

Sorgulanmayan hayat yaşanmaya değmez - Sokrates

Plan:

- Bilişimde özenli Türkçe kullanmanın önemi
 - Sorunun boyutları ve nedenleri
- Neler yapabiliriz?
 - Kurumsal olarak
(TBV'nin Bilişimde Özenli Türkçe Çalışma Grubu)
 - Birey olarak
 - Uzun soluklu etkinlikler

“En etkin kandırma gerçek yönü de ola(bile)n inandırıcı savlarla yapılır.”

Sık yinelenen bir sav:

Teknolojiyi yapanlar, terimleri de geliştirir;
bizler de o terimleri kullanmak zorundayız!

Acaba bu sav kendi kültürlerine
saygısını yitirenlerin bir mazereti mi?

İngilizcenin gereksiz yere kullanılmalarına örnekler:

maxi	- maxi
myCep	- cebim
cep to cep	- cepten cebe
center	- merkez
efendy	- efendi
L'event	- Levent
popcorn	- patlamış mısır
ice tea	- buzlu çay
çizi (İng. cheesy)	- peynirli

Bu ve benzeri pek çok kullanım (bilgisayar terimleri dahil), terimlerin Türkçelerinin olmamalarından kaynaklanmıyor!

Durum saptaması - (yayımlanmış yazılardan derlendiğinde)

Çeşitli algılamalar var:

- Dil veya kalem sürçmesi; dalgınlık; özensizlik
- Bilgisizlik
- Kültürsüzlük
- Dil kirlenmesi
- Dilde yozlaşma
- Dil magandalığı
- Burjuvazimizin lümpenleşmesinin dile yansıması
- Özenti
- Dil ve kültür bilinçsizliği
- Sosyal çözülme

Bir olgu:

Çeşitli nedenlerden dolayı bazılarımız kendilerini 2. sınıf olarak algılamakta.

(Bir parti başkanının

“Bugün bir Türk vatandaşı olarak dünyanın neresine giderseniz gidin, ikinci sınıf muamelesi görüyorsunuz”

demesi gazete haberi olarak yayımlanmıştı.

[2003 Eylül]

Kendi kültürümüze ve dilimize saygı duymadan ve dil bilincimizi yeterince arttırmadan İngilizce özentisinden kurtulmak zor gibi görünüyor.

Kullandığımız dil karma İngilizce-Türkçe olursa, benliğimiz de çok yara almış olur ve toplum olarak uluslararası düzeyde daha saygın olamayız!

Türkçeyi savunan aydınların, kendilerini ezik hissetmeyenlerden olmaları bir rastlantı değildir!

Plan:

- Bilişimde özenli Türkçe kullanmanın önemi
 - Sorunun boyutları ve nedenleri
- Neler yapabiliriz?
 - - Kurumsal olarak
(TBV'nin Bilişimde Özenli Türkçe Çalışma Grubu)
 - Birey olarak
 - Uzun soluklu etkinlikler

Türkiye Bilişim Vakfı'nın (TBV) Bilişimde Özenli Türkçe Çalışma Grubu

<http://www.tbv.org.tr>

⇒ Projeler

⇒ Bilişimde Özenli Türkçe

TBV - Bilişimde Özenli Türkçe ÇG:

Ülküsü:

Bilişim konusunda Türkçe iletişim yapabilen bir Türkiye

Görevi:

Türkçe bilişim terimlerinin yaygınlaştırılması ve Türkçe bilişim dilinin zenginleştirilmesine katkıda bulunmak.

Stratejisi: (1/2)

- Türkçenin gücüne inanan kişileri bir araya getirmek ve bu grubu genişletmek.
- Aynı amaç doğrultusunda çalışan kişi ve kuruluşlarla *işbirliği* yapmak.
- Kamuoyu yaratacak etkinlikler düzenlemek.
(Toplantılar, basın okulunda konuşmalar, basında yazılar, TV programlarında panel, vb etkinlikler).

Stratejisi: (2/2)

- Türkçe bilişim terimlerini kullanmak konusunda yazılı ve görsel basını özendirmek ve destek olmak.
- Genç kuşağa konunun önemini aşılama ve Türkçe terimlerin kullanımına özendirmek. (Doktora ve master tezlerinden aday gösterilenler arasında ödüllendirme vb etkinlikler.)
- Bilişim derslerini İngilizce anlatan akademisyenleri bilişim terimlerinin Türkçelerini de öğretme konusunda özendirmek.
- Yapılmış çalışmalara herkesin kolayca erişimini sağlamak.
(Bu site 2001'de açıldı ve güncellenmekte.)

Sitedeki Verilen Kaynaklar:

- Kitaplar
 - İngilizcenin olumsuz etkileri
 - Dil yanlışları
 - Türkçenin gücü - Terim hazırlama
 - Türkçenin gücü - Ekler ve kökler
 - Türkçede yabancı sözcüklere karşılıklar
 - Türkçe üzerine yazılar
 - Anadili ilkeleri
 - Yazım kılavuzları
- Sözlükler
- Makale ve Diğer Yazılar (Hazırlanmakta)
- Alıntılar (Hazırlanmakta)
- Türkçe Konulu Siteler

TBV Bilişimde Özenli Türkçe Çalışma Grubunun bazı uygulamaları:

- 1. TBV'nin iki projesi ile uyumlu bir şekilde çalışma**
 - Türkiye Bilişim Ansiklopedisi (~2004 Ocak)**
Evrensel ve Türkiye'ye özgün bilişim konuları
25 Editör, ~300 madde
 - Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi**
- 2. BBO'daki bu sunu**
- 3. Yararlı bilgileri Web sitesinden kamunun hizmetine sunmak**

Plan:

- Bilişimde özenli Türkçe kullanmanın önemi
 - Sorunun boyutları ve nedenleri
- Neler yapabiliriz?
 - Kurumsal olarak
(TBV'nin Bilişimde Özenli Türkçe Çalışma Grubu)
 - Birey olarak
 - Uzun soluklu etkinlikler

Birey olarak yapabileceklerimiz:

“Uygar bir toplumun eğitilmiş bireylerine, dilini oya gibi, hatta bir kuyumcu duyarlığı ile işlemek yaraşır.”

1. Dil bilincimizi ve bilgimizi arttırmak
(kendimizin ve başkalarının)
2. Var olan bilgileri kullanmak
3. Bilişim terimlerini zenginleştirmek

1. Dil bilincimizi ve bilgisini arttırmak (kendimizin ve başkalarının)

Dil bilincimizi geliştirecek bilgiler edinmek ve bu konudaki bilgilerin daha geniş kitlelere yayılabilmesi için çalışmak.

Bu konuda yazılanlara fikren açık olmak ve yanlış yönlendirmelerde, akılcı bir yaklaşımla kendimizi ve Türkçemizi korumak.

Örneğin,

“kökenleri farklı dillerden olan sözcüklerin bir arada terim olarak kullanılmamaları” savı.

Bu sav, bazılarının “e-mail” dediği e-posta yerine, Fransızca “courrier électronique”den türetilmiş “courriel” gibi, “elektronik mektup”tan türetilmiş “elmek”i reddetmek için kullanılmıştı.

Aynı sav

“plaj şemsiyesi” veya “siber uzay” terimleri için kullanılmadı!

Terim üretilirken anlam kaymaları olağandır.

Örnekler:

- **Şemsiye** yalnız güneşten korunmak için kullanılmaz.
- **Asansör** (Fransızca ascenceur) yalnız üst katlara çıkmak için kullanılmaz.
- Bilgisayar sözcüğünün İngilizcesi olan “**computer**” terimi
 - İngilizcede 17. yüzyılın ortalarından beri, teknik anlamda da 20. yüzyılın ortalarından beri kullanılır.
 - İlk kullanılışı, bizde yazı işleri ile uğraşanlara “kâtip” denmesi gibi, sayılarla uğraşan (muhasabe değil) kişileri anlatmak içindir.
 - Anlam kayması ile benzer işleri yapan makinelerin de adı olmuştur.

Galile:

“Bana bir dayanak noktası verin size dünyayı kaldırayım!”

Dil sorunlarında kamunun aydınlatılması için dayanak nokta(ları)mız ne olabilir?

- Aydınlarımızın

-- sorunlardaki eğilimin ne yönde olduğunu

akıl gözüyle görebilmeleri ve

-- *sorumluluklarının bilincinde* olmaları

- İnternet teknolojisinin *kitlelere bilgi sunma gücü*

- Görsel ve yazılı basınının *kitlelere erişim* ve *iyi örnek olma* gücü

2. Var olan bilgileri kullanmak (iyi örnekleri arttırmak ve terimlerin yaygınlaşmalarına katkıda bulunmak)

Bilişim terimlerinin Türkçelerini kullanabiliriz;

iyi bilişim sözlükleri var:

- Bülent Sankur (2002)
- TBD (1996 ve son çalışmalar)
- TBV-Bilişimde Özenli Türkçe Web sitesinde ~20 sözlük listelenmiştir.

Bilişim derslerini Türk üniversitelerinde
Türkçeden başka bir dilde veren
aydın Türk bilişimcileri,

yabancı dil (çoğunlukla İngilizce)-Türkçe
terimler listesi hazırlayarak,

Türk gençlerinin terimlerin Türkçelerini de
öğrenmelerini sağlamalıdır.

İyi sözlükler kullanılmalı:

- Türkçe (Dil Derneđi, Püsküllüođlu, ...)
- Karşılıklar sözlükleri
- İyi yazım kılavuzları

(Dil Derneđi; Necmiye Alpay, 2000)

3. Bilişim terimlerini zenginleştirmek

Uğur Mumcu'nun "*bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunmaz*" özdeyişine uygun olarak, terim önerileri üretirken:

- (1) önce kavramları ve yakın kavramları ayırtıları ile **anlamak**,
 - (2) yapabiliyorsak, terimlerin karşılıklarını birden fazla yabancı dilde **öğrenmek**,
 - (3) kültür farklarına göre aynı kavramın değişik dillerdeki karşılıklarını **irdelemek**,
 - (4) gerekli kaynakları kullanarak, **akıl** ve **beğeni süzgeçlerinden geçirmek**,
- uzun ama emin bir yol olur.

Terimleri irdelerken,

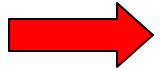
belleğimizde olmayanı yok saymamalı.

(Zekâ yalnız belleğe erişim yeteneği değildir; kabullenilmiş amacın sorgulanmasını ve amaca uygun olarak bilgi işlem yeteneğini de gerektirir.)

Terimleri öğrenmek ve (beğeni süzgecimizden geçirerek) benimsemek dilimizi zenginleştirmenin yollarından biridir.

Plan:

- Bilişimde özenli Türkçe kullanmanın önemi
 - Sorunun boyutları ve nedenleri
- Neler yapabiliriz?
 - Kurumsal olarak
(TBV'nin Bilişimde Özenli Türkçe Çalışma Grubu)
 - Birey olarak
 - Uzun soluklu etkinlikler

Var olan kaynakların bilgisayarlaştırılmaları ve İnternet üzerinden tüm ilgilenenlere açılması kültür birikimimize katkıda bulunacak yararlı eylemlerdendir.

Örnek:

İngilizce: <http://www.onelook.com>

aynı anda 950+ sözlüğü tek komuta ile tarar.

Aşağıda listelenen sözlüklerin İnternet üzerinden erişime açılmaları:

- Atatürk'ün kurmuş olduğu Türk Dil Kurumunun (TDK) (vasiyetinin aksine) kapatılmış olduğu 1983 yılına kadar çıkarmış olduğu yüzden fazla **terimler sözlüğü**.

- TDK'nın 1963'te yayımladığı 12 ciltlik

Derleme sözlüğü ve 8(+1) ciltlik **Tarama sözlüğü**

- Daha onlarca **Türkçe sözlük**

(telif hakları konusunda yazarları ile anlaşarak)

Ayrıca, sözlüklerin (erkek ve kadın sesi olarak ayrı ayrı) seslendirilmeleri.

Kısaca görüşüm:

- Kendi kültürlerine saygı duymayanlar başkalarından saygı beklemek haklarını yitirmiş olurlar.
- Dilimize özen, benliğimize duyduğumuz saygının bir göstergesidir.

- 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde bilişim dilimizin zengin bir Türkçe olmasını istiyorsak, şimdiden özenli bir Türkçe kullanmaya başlamalıyız.
- Bilişimci olabilecek kadar yetenekli olan kişilerin bu özeni gösterebileceklerine inanıyorum.

Tuncer Ören, 1998

Bundan sonrası:

Umarım, sizler de
basın mensubu olmanın gücünü

***“Ülkesinin yüksek istiklâlini korumasını bilen
Türk milleti, dilini de yabancı diller
boyunduruğundan kurtarmalıdır.”***

diyen Atatürk'ün dediği yönde kullanmaktasınız:

Bir öneri:

Bilişimde özenli Türkçe yazılarınızın

birer kopyalarını veya İnternet adreslerini

lütfen **oren@site.uottawa.ca** adresime yollarsanız,

TBV'nin Bilişimde Özenli Türkçe Web sitesinde toplu bir şekilde ve indeks terimleriyle aranabilecek şekilde kamu hizmetine açabiliriz.

(Bir yıl sonunda bile bunlardan yapılacak seçmeler çok yararlı bir kitap olarak da derlenebilir!)

Gördüklerimiz:

- Bilişimde özenli Türkçe kullanmanın önemi
 - Sorunun boyutları ve nedenleri
- Neler yapabiliriz?
 - Kurumsal olarak
(TBV'nin Bilişimde Özenli Türkçe Çalışma Grubu)
 - Birey olarak
 - Uzun soluklu etkinlikler

“Bir yıl sonrasıysa düşündüğün, tohum ek.

Ağaç dik, on yıl sonrasıysa tasarladığın.

Ama düşünüyorsan yüzyıl ötesini, halkı eğit o zaman.

Bir kez tohum ekersen bir kez ürün alırsın.

Bir kez ağaç dikersen on kez ürün alırsın.

Yüz kez olur bu ürün, eğitirsen milleti.

Kuan-Tzu